

INTERPRETACE PRÁVA JAKO LITERÁRNÍ INTERPRETACE

MARTIN ŠKOP

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Brno

Abstract in original language

Lze se setkat s pohledy, které považují interpretaci práva za zvláštní druh literární interpretace. Ačkoli se v některých bodech oba interpretační postupy mohou lišit, jejich podstata je stejná – udělování významu znakům. Příspěvek se proto pokusí načrtnout základní institucionální prostředí, které zkoumá tento způsob interpretace práva, jakož i samotné možnosti uplatnění literární interpretace ve sféře práva.

Key words in original language

Interpretace; literatura; kritika práva.

Abstract

We can find approaches to law reflecting the interpretation of law as specific kind of legal interpretation. However there are some differences in methods of interpretation they are the same in essence - giving the signs the significance. The contribution will focus draw the basis institutional environment exploring this kind of interpretation of law as well as the very possibilities of exercise of literary interpretation in the sphere of law.

Key words

Interpretation of law; Literature, Critique of Law.

Hledíme-li na interpretaci práva a pátráme-li po jejím smyslu je pro nás důležitý vztah příjemce normativního textu a jeho tvůrce. Tento vztah je podstatný nejen pro pochopení toho, co interpretace je, ale také toho, jak právo ve společnosti působí. Relevantní je tak nejen normotvůrce a jeho vůle, ale také samotný příjemce textu – v našich podmínkách nejčastěji čtenář. Ba dokonce je pro existenci práva a jeho **fakticitu** mnohem důležitější onen příjemce, protože je na něm (na jeho rozhodnutí), aby právu vdechl život a začal jím poměřovat skutečnost a jednat podle něj.

Nemůžeme proto pominout **kontext**, ve kterém se příjemce – adresát – pohybuje. Ten je jedním z rozhodujících činitelů, které ovlivňují příjemce při hledání smyslu normativní věty. Na jedné straně stojí čtenář, který je vybaven zkušeností, interpretačním kontextem a pragmatickou potřebou, která jej vede k procesu interpretace a na straně druhé vystupuje autor (normotvůrce), jehož záměrem je zformovat text tak, aby adresátovi nezbyla ani nejmenší skulinka, kterou by mohl uniknout z normotvůrcova záměru –

navzdory obecnosti normativního textu. Tím vzniká napětí mezi zkušeností adresáta a něčím, co lze nazvat formálními strukturami textu.¹ Normotvůrce ve chvíli, kdy je normativní text publikován, ztrácí nad ním jakoukoli sílu a vydává jej napospas interpretaci. Normotvůrce vykonal svou práci, zbytek je podroben aplikaci. Stejně jako jakýkoli jiný autor, i tvůrce normativního textu může již jen velmi slabě ovlivnit svět, který kolem jeho textu vytvoří příjemci. V případě právního textu musí normotvůrce věnovat intenzivní péči přípravě takového textu, aby následná aplikace soudy, správními orgány, fyzickými nebo právníckými osobami byla taková, jakou zamýšlel. Každopádně již na ni nemá žádný vliv – než ten, který založil slovy textu, který je obsažen například v právním předpise.

Jak blízko zde má právo ke krásné literatuře. Jak patrná je zde souvislost mezi právem a literaturou – právo z tohoto úhlu pohledu působí zcela jako specifický druh literatury. Právo je druhem literatury. Právo je jazyk.² „Právo je v plném významu jazyk, protože je to způsob čtení a psaní a mluvení a při provádění těchto věcí je to způsob udržování kultury, převážně kultury argumentu, která má svůj vlastní charakter.“³ Můžeme sledovat, jak i mnohý spisovatel se brání desinterpretaci svého díla, můžeme vidět, jak kolem mnoha děl spisovatelů dávno mrtvých vzniká kult a snad i svět, jeho vytvoření se sotva dá vytušit jenom ze slov literárního díla. A uvažovat zde o záměru autora je pak již jen velmi imaginární – je-li mrtvý, slyšet nelze, je-li živý, jeho názor je vyslovován velice tiše. Autor nemusí dokázat žít mimo své dílo. Hledání významu v místech, kde žádný není, kombinování a vytváření až spikleneckých teorií, to je také součást literatury. A ano, snad i součástí práva – pouze s tím rozdílem, že v tomto případě se tváříme, že nevyhnutelně jednáme objektivně a metodologicky správně. I tak ale lze nalézt vztahy, které normotvůrce nezamýšlel, ale které jsou spojeny s jeho textem.

*"K objevení Uqbaru mi dopomohla konjunktce zrcadla a encyklopedie. Zrcadlo znepokojovalo konec chodby ve vile v Gaonově ulici v předměstské čtvrti Ramos Mejía. Encyklopedie má ošidný název The Anglo-American Cyclopedia (New York 1917) a je doslovným, ale také nedbalým přetiskem Encyclopedia Britannica z roku 1902."*⁴

Hříčka, kterou Jorge Luis Borges rozehrává, se otevírá Britskou encyklopedií. Jistě nebylo záměrem jejich tvůrců působit na objevení místa Uqbar. Zvláště, když Borges používá celou řadu důkazů, které vyvolávají dojem snad až spiknutí a chyb, které vznikly snahou toto místo odstranit z lidské paměti. Paradoxně, tvůrci encyklopedie jistě nezamýšleli působit

---

¹ Fish, S. Is There a Text in This Class? The Authority of Interpretive Communities. Cambridge : Harvard University Press, 1980, str. 2.

² White, J. B. The Legal Imagination. London : University of Chicago Press, 1985, str. xiii.

³ White, J.B. Law as Language: Reading Law and Reading Literature. Texas Law Review, č. 3, 1982, str. 415.

⁴ Borges, J.L. Nesmrtelnost. Praha : Hynek, 1999, str. 89.

tímto směrem. Jistě, je pošetilé dávat literatuře význam normativního textu, zvláště, pokud – jako v tomto případě – se jedná o fikci. Ale I například Umberto Eco se k jádru svého příběhu Foucaultovo kyvadlo přibližuje prostřednictvím literatury – aniž by se ptal na to, zdali to její autor skutečně jejím sepsáním zamýšlel. Jiný autor, přes svůj záměr, zapříčinil vznik celého světa obepínajícího jeho dílo. Franz Kafka nezamýšlel se svým dílem nic jiného, než naprosté zničení. To, co potom vzniklo, je jistě něco, co být snad ani nemuselo. Včetně mýtů, které i samotnému autorovi začaly kolovat.

Podobně lze interpretovat i interpretaci v právní sféře. Ústavní soud v nálezu III. ÚS 671/02 ze dne 16. ledna 2003 uvádí: *"Ze srovnání znění ustanovení § 2 odst. 1 zákona o svobodném přístupu k informacím, ve znění zákona č. 39/2001 Sb., a důvodové zprávy k zákonu č. 39/2001 Sb. lze tudíž dovodit toliko ten závěr, že bylo účelem zákonodárce mezi subjekty povinné poskytovat informace a označené termínem "veřejné instituce hospodařící s veřejnými prostředky" podřadit rovněž Českou televizi a Český rozhlas; jelikož ale předmětné ustanovení nebylo doplněno výslovně o subjekty "Českou televizi a Český rozhlas", nýbrž o obecně vymezenou množinu "veřejných institucí hospodařících s veřejnými prostředky", z této skutečnosti pak plyne závěr, dle něhož do této množiny subjektů kromě České televize a Českého rozhlasu patří všechny subjekty naplňující definiční znaky pojmu "veřejné instituce hospodařící s veřejnými prostředky"."*

Adresáty – jak deklaruje Ústavní soud – nezajímá, co normotvůrce zamýšlel. Nedokáže to objektivně a s dostatečnou jistotou zjistit – relevantní je pouze text. Normotvůrce může omezit, co příjemce s textem učiní. Jeho nástrojem je v tomto ohledu pouze samotný text. Nic jiného k dispozici nemá, leda by popřel principy demokratického právního státu. Velice blízko je zde pozice subjektu právní interpretace tomu, kdo interpretuje drama nebo notový zápis. Nemá k dispozici nic jiného, pouze zápis.⁵ Přesto je nucen předvést v živém vystoupení hudbu či divadelní hru. Je nucen vložit do procesu přípravy své vize a svou interpretaci. Nejinak je na tom ten, kdo interpretuje právní text. Nemá nic jiného než tento text a z něj je vy budovat pokyny, jak se v určitých situacích chovat. Je na subjektu, aby v textu našel účely, ke kterým má daná právní úprava sloužit. Ovšem pouze v mezích, které mu dává interpretovaný objekt. Ota Weinberger v této souvislosti poznamenal: *„Je žádoucí [...], abychom představily, které máme o účelu práva (jeho jednotlivých ustanoveních) dokládali na pozitivním (platném) právním materiálu.“*⁶ Nemáme nic jiného k dispozici.⁷

---

⁵ Balkin, J.M., Levinson, S. Interpreting law and music: Performance notes on „The banjo serenader“ and „The Lying crowd of Jews“. *Cardozo Law Review*, 1999, roč. 20, str. 1513 - 1572.

⁶ Weinberger, O. Norma a instituce. Úvod do teorie práva. Brno : Masarykova univerzita, 1995, str. 165.

Ani v právu ani v literatuře nejsme schopni hovořit o ztotožnění popisu, který zamýšlel autor, a popisu, který si s toho odnesl čtenář. O tom nám dosti napovídá nejen literární teorie, ale i doslov, který Hermann Hesse připojil ke svému románu „Stepní vlk“. „Literární díla se dají chápat i nechápat různým způsobem. Ve většině případů není autor díla instancí, jíž náleží rozhodovat o tom, kde čtenář přestává chápat a začíná rozumět. Nejedna autor již našel čtenáře, jimž bylo jeho dílo jasnější než jemu samému. Navíc mohou být podle okolností nedorozumění i plodná.“⁸ Hesse se vzdává pokusů usměrnit čtenáře k tomu, aby Stepnímu vlkovi porozuměli, jak on zamýšlel. Ty pokusy jsou marné od samého začátku. Podobně je na tom i normotvůrce. I on je vystaven svodům dát adresátům jasné pokyny, jak se chovat. Přesně vyjádřit meze jejich vztahů a jednání. K tomu má však velmi omezené nástroje a musí proto nechat adresáty manipulovat s jeho výtvoř, jak se jim zamane.

Pokud akceptujeme to, že právo lze interpretovat stejnými postupy, jako se interpretuje literatura, pak můžeme využít techniky interpretace práva z jazykového pohledu, avšak mnohem širším způsobem, který připomíná další metody interpretace práva. Tím vlastně zjistíme, že aniž bychom to považovali za nutně zřejmé, obvykle ti, kteří chtějí právo interpretovat, k němu přistupují jako k textu, jako k literatuře. Právo a právní kultura tak v sobě zahrnují postupy, které je nevědomky řadí vedle dalších literárních žánrů. Je to proces, který vyžaduje rozhodování a tvůrčí přístup.⁹ Stále však nezapomínejme, že tento přístup je ryze demokratický, neboť každý je oprávněn v textu hledat souvislosti dle své zájmu a uvážení, dle své potřeby. Normotvůrce již není schopen regulovat tyto interpretace a omezuje se pouze na vydání závazného obecného textu. Nikoli na jeho aplikaci v konkrétním případě. Procesy, které následují, už nejsou v kompetenci tvůrce. Pouze na okraj zde lze podotknout, že pak mohou nastoupit mechanismy, které rozebírají např. Berger a Luckmann.¹⁰

1. TEXTUALISMU NAVZDORY

Textualismus lze charakterizovat jako teorii „interpretace právních předpisů, která zdůrazňuje dělbu státní moci, a proto odmítá, aby soudci pod různými záminkami ignorovali, že zákonodárce něco explicitně stanovil,

---

⁷ Rovněž k tématu viz Holländer, P. Ústavněprávní argumentace – ohlédnutí po deseti letech Ústavního soudu. Praha : Linde, 2003, str. 31.

⁸ Hesse, H. Stepní vlk. Praha: Argo, 2009, str. 248.

⁹ White, J.B. Law as Language: Reading Law and Reading Literature. Texas Law Review, č. 3, 1982, str. 415.

¹⁰ Berger, P.L., Luckmann, T. Sociální konstrukce reality. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999.

*a aby si tak sami hráli na zákonodárce.*¹¹ Tento důvěřivý přístup nepochybně směřuje ke ztotožnění normotvůrce s právem a nehodlá respektovat interpretaci nad rámec textu. S tím lze souhlasit: normotvůrce je zde skutečně od toho, aby vytvářel právo a vtěloval jej do textové podoby. Navzdory tomu, však nemůžeme zapomenout, že pak již opravdu nad ním ztrácí moc. Nedokáže kontrolovat, zda text se interpretuje skutečně tak, jak zamýšlel. Můžeme proto zůstat zcela pohlčení v textu, který máme v aplikaci práva interpretovat. Avšak hranice tohoto textu jsou vždy natolik volné, otevřené a nejasné, že interpretující subjekt svázat prostě nelze. Textualismu navzdory je každý svým vlastním normotvůrcem, byť v hranicích daných normotvůrcem. Opačný názor by zcela popíral vůli interpretujících subjektů.

Stejně v právu, jako v literatuře se lze setkat s **originalismem**, či originalistickým přístupem k textu, nebo s prostým jazykovým výkladem. V případě originalismu zkoumáme záměry normotvůrce, které měl ve chvíli tvorby právní normy. Frederick Schauer definuje originalismus takto: „*Nařizovací jazyk má být chápán prostřednictvím odkazů na doklady o skutečném, současném duševním stavu toho, kdo zkoumaný jazyk vytvořil.*“¹² To, co nás zajímá, je tedy tvůrce a jeho mysl. Již Savigny vnímá slovo – jako předmět gramatické metody výkladu – jako médium, jímž se mysl normotvůrce přenáší do mysli adresáta. „*Objektem gramatického výkladu je slovo, které je médiem, kterým mysl normotvůrce přechází do naší.*“¹³ Obvyklé výtky, které směřují vůči originalismu (jak v právu, tak v literatuře) uvádějí obtíže metodologické, případně nedostatky ve schopnosti porozumět autorovi z jiného společenského a kulturního prostředí. V případě normotvůrce se však můžeme dostat do situace, kdy tvůrce již dávno neexistuje. Rekonstruujeme jeho vůli či aktualizujeme jeho vůli, jako by stále existoval a snažíme se porozumět právním textům minimálně s ohledem na to, proč je současný normotvůrce nezrušil. Argumenty, které tento přístup používá „*čelí nikoli pouze obtížím při vysvětlování, proč by nás měly ovlivňovat záměry lidí, kteří jsou již dlouho mrtví, a kteří pocházejí z odlišného sociálního světa, ale také, a snad i podstatněji, obtížím spojeným se zjišťování cílů určitého spolčení jednotlivců a institucí, kteří jsou nezbytní pro to, aby vtiskli právní platnost Ústavě.*“¹⁴ Tyto nesnáze významně diskvalifikují takovýto pietní přístup k textu, ať již se jedná o text právní nebo o báseň. Do obou se interpretací pokoušíme vtisknout jakýsi význam, avšak rigorózním lpěním na záměrech

---

¹¹ Sobek, T. Argumenty teorie práva. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, str. 283.

¹² Schauer, F. Defining Originalism. Harvard Journal of Law and Public Policy. 1995, str. 343.

¹³ Savigny, F.C. System of the Modern Roman Law. Madras: J. Higginbotham, 1867, str. 172.

¹⁴ Levinson, S. Law as Literature. Texas Law Review, č. 3, 1982, str. 379.

autora jsme příliš svázáni. Objektivizovat náš předpoklad, co autor skutečně zamýšlel je opravdu obtížné.

Stejně, jako může být nedostatkem vyjít pouze z prostého významu slov nehledíc k jejich systémovému řazení a k jejich logickým vazbám, můžeme i v případě originalismu dospět k řešení, které je nesmyslné, a které je navíc nepoužitelné v naší situaci. Vždyť ta může být velmi vzdálená situaci tvůrce. Právo – v čemž můžeme najít určitou odlišnost od literatury – je přeci jen obvykle koncipováno jako obecný zdroj pravidel, která mají být používána na časově neohrazenou dobu v budoucnosti. Posun významů, společného kontextu atp. je tím, co může měnit naši interpretaci. Vidíme, že originalismus je schopen zničit nejen literární dílo, ale přímo zabít právní normu. Příkladem, který podporuje tento přístup je paradoxně limitování významu jazykového výkladu. Tento výklad je velmi omezený stejně jako v případě literatury. I tam se musíme soustředit na to, co je takřikajíc "za textem". Připomeňme, že se dotýkáme postupu, který nebývá plně akceptován – totiž že skutečným tvůrcem textu je až příjemce, čtenář, a nikoli ten, koho jsme navykli označovat jako autora. „Význam je tvořen spíše, než že by byl objeven, ačkoli zdroj tvůrčí energie je určitá komunita, v rámci které se nalézáme.“¹⁵ Jen připomeňme, že se opět nejedná o nic, co by mělo za cíl narušit právní text a v oblasti práva zavést hodnoty nihilismu a anarchie, ale text otevřít a vyloučit pokusy o nalezení konečnosti interpretace. Je to opětovná snaha být pokorný vůči textu samotnému s ohledem na toho, kdo jej interpretuje.

Právu je zde velmi podobná poezie. Přestože jazyk je v obou případech naprosto odlišný a odlišný je i cíl, za kterým jsou vydávány, v básni jakož i v normativním textu se zrcadlí oddělení tvůrce od textu a následně podmíněnost čtení textu čtenářem. Evokovat pocit, nebo evokovat pravidlo jsou záměry, se kterými tvůrce přistupuje k tvorbě textu (básně, předpisu). Když Alan Badiou rozebírá otázku subjektu, nemůže pominout Stephana Mallarmé: „*Vyvolávat, se záměrem neurčitosti, němý objekt, užívaje narážky, někdy přímo redukuje všechno na úroveň ticha, je úsilí velmi blízké tvorbě.*“¹⁶ Ale jako v poezii potřebujeme i v právu klíč k nalezení významu. Klíč, který nám napomůže v interpretaci. Hledání takového kódu je nepochybně součástí procesu interpretace práva.

2. KULTURA JAKO KLEC

Tím, co nás omezuje v otevřeném přístupu k právnímu textu je v tomto případě právní kultura (či kultura obecně vzhledneme-li obecně k literatuře), která nás omezuje v postupu interpretace. Otázkou, kterou si v této souvislosti klademe, je zda nám text sám o sobě dává jakási omezení, jakési návody na to, jak jej interpretovat. White sám vystupuje proti přílišnému

---

¹⁵ Levinson, S. Law as Literature. Texas Law Review, č. 3, 1982, str. 383.

¹⁶ Badiou, A. Theory of the Subject. London: Continuum, 2009, str. 72

determinismu. Dle jeho soudu v textu nacházíme až příliš nejistých a obecných prvků, bez ohledu na to, zda se jedná o právní text nebo o text krásné literatury. Vzhledem ke svému umírněnému přístupu je však také dalek toho konstatovat, že by text sám o sobě byl zcela prostý významu. Spíše se přiklání k tomu, že text vytváří kolem sebe jakousi komunitu a tím omezuje své možné interpretace. Již výše jsme uvedli Bergera s Luckmannem¹⁷, použit lze však také teorie Louise Althussera¹⁸ či Michela Foucaulta. Ve všech těchto případech je interpretující subjekt vydán mechanismům, které potlačují jeho svobodu při volbě interpretačních východisek, a tím determinují interpretaci samotnou. Jak podotýká Foucault, a jak se plně projevuje v právním diskursu: „... v každé společnosti je produkce diskursu současně kontrolována, vybírána, organizována a předělována určitým počtem procedur, jež mají za úkol odvrátit jeho moc a nebezpečí, zvládnout jeho nahodilý výskyt, uklidit z cesty jeho těžkou, obavu vzbuzující hmotnost.“¹⁹ Nejinak musí fungovat procedury omezování diskursu také v právu a právní vědě.

Shrneme-li, co jsme uvedli výše, pak to, co omezuje interpretaci je způsob, jakým daná komunita určitý výklad akceptuje, či nikoli. Toto omezení přitom není dáno pouze samotným textem, ale promítají se do něj další prvky, které z normativního textu vytvářejí součást společnosti a kultury. V tomto bodě se dostáváme blízko k sociologickým pojetím práva a zejména právní vědy. Právní věda se pak stává – stejně jako jakákoli jiná disciplína – způsobem, jak interpretující subjekty omezit v možnostech interpretace textu. Některé interpretace jsou považovány za přijatelné, některé za špatné, jiné za směšné atp. Svou roli v tomto označování však text sám o sobě hraje velmi málo. Podstatné je, jak celá komunita – v našem případě právní komunita – na takovou interpretaci pohlíží, a jaká autorita je schopna ji zaštitit. Text sám o sobě ustupuje do pozadí. Tento rys není však pouze negativní v tom smyslu, že ustupujeme od objektivnosti interpretace směrem k jejímu nutně subjektivnímu založení, ale nabízí i pozitiva ve smyslu vývoje textu a přes konservativnost blízkou právnímu prostředí představuje dynamickou složku právního textu.

Interpretace je vždy individuální. Vztahuje se k individuálnímu případu a je prováděna individualitami, z nichž každá se liší minimálně svým předveděním či předporozuměním. V ideálním případě by nebylo lze zajistit, aby každý výsledek interpretace nebyl zcela odlišný. Text sám na to nestačí. Proto je působení kultury vhodné a ovlivňuje jednotné chápání a vnímání významu textu. Vytanou-li tam přesto jakési rozdíly, pak je podle

---

¹⁷ Berger, P.L., Luckmann, T. Sociální konstrukce reality. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999.

¹⁸ Althusser, L. Essays on Ideology. London: Verso, 1984.

¹⁹ Foucault, M. Diskurs, autor, genealogie. Praha: Svoboda, 1994, str. 9

James B. Whitea nutné tyto rozdíly spíše oslavovat, než je kritizovat a zatracovat.²⁰

Tím se nám rýsuje poněkud pozměněná definice práva, než jsme o ní pojednali výše. Podle Whitea se nyní nejedná o „*sadu příkazů či pravidel, byť se skupinou opětovně ustavitelných principů a hodnot za nimi, ale jako kulturu argumentu a interpretace prostřednictvím operací, kterými pravidla získávají svůj život a konečný význam.*“²¹ K definici práva proto můžeme přistoupit teprve s ohledem na kulturu, ve které se právo uskutečňuje a prostřednictvím které získává svůj význam. Nejedná se pouze o text, ale o význam textu, který vyvstává v souvislosti s kulturou. A i snad proto lze právo a zejména právní vědu vnímat nikoli jako vědu v pravém slova smyslu, ale spíše jako rétorické umění, které spočívá v tom, předat někomu jinému určité významy textu a přesvědčit jej o specifickém čtení textu.²² Proto můžeme právo přibližovat více literatuře, neboť obojí je uměním a obojí se věnuje textu. Opět tedy můžeme uzavřít tím, že právo je umění.

Zasazením čtenáře²³ do kontextu, ve kterém se pohybuje a jehož pravidla a hodnot musí sdílet s ostatními, se současně odbourává subjektivismus. Rozhodující význam zde bude mít komunita, ve které se čtenář pohybuje, či chce pohybovat. Proto stejně jako kvalitu literárního díla rozpozná teprve čas a schopnost díla přežít většinový vkus určitou dobu²⁴, stejně tak tyto prvky hrají rozhodující úlohu v procesu uznání komunitou jakožto základu legitimacy právních institutů. Kolektivní rozhodnutí zařadí dílo mezi literaturu stejně, jako kolektivní rozhodnutí justice určí, co skutečně je a co není právo.²⁵ V obou případech se setkáváme se společností, jejíž pravidla, sdílené hodnoty a další prvky determinují výslednou interpretaci. Člověk a jeho zkušenost jsou sice schopni rozbít text a vytěžit z něj libovolnou interpretaci, ale nikdy se jim to nepodaří.

---

²⁰ White, J.B. Law as Language: Reading Law and Reading Literature. Texas Law Review, č. 3, 1982, str. 436.

²¹ White, J.B. Law as Language: Reading Law and Reading Literature. Texas Law Review, č. 3, 1982, str. 436.

²² White, J.B. Law as Language: Reading Law and Reading Literature. Texas Law Review, č. 3, 1982, str. 437.

²³ Fish, S. Is There a Text in This Class? The Authority of Interpretive Communities. Cambridge : Harvard University Press, 1980, str. 4.

²⁴ Orwell, G. Lear, Tolstoy, and the Fool. http://www.george-orwell.org/Lear_Tolstoy_and_the_Fool/0.html [staženo 21. 9. 2009]. Podobně také Posner, R.A. Law and Literature: A misunderstood relation. Cambridge : Harvard University Press, 1988, str. 71.

²⁵ Ball, M.S. The Play's the Thing: An Unscientific Reflection on Courts under the Rubric of Theater. Stanford Law Review, č. 1, 1975, str. 109. Ball v této souvislosti zmiňuje rozhodnutí Marbury v. Madison, 5 U.S. (1 Cranch) 137 (1803).

3. LZE BÝT OBJEKTIVNÍ?

Při vztahu práva a literatury vystupuje do popředí problém objektivit. Literární interpretace bývá označována jako subjektivní, ač i zde působí mechanismy její objektivizace. Jinak by literární věda nemohla být vědou. Vztah subjektu a objektu je podstatný v obou případech – v literatuře i v právu. Podle Owena M. Fisse²⁶ můžeme v extrémním, případě dospět k závěru, že pokud budeme prosazovat myšlenku o nekonečnosti možností interpretace jakéhokoli textu, budeme k němu přistupovat nihilisticky a popřeme jakoukoli snahu o komunikaci a porozumění. Fiss se sám řadí k těm, kteří přijímají možnost otevřít text naprosto jakékoli interpretaci, avšak stanovuje vůči tomuto postupu výhrady. Tím odlišuje literární interpretaci – která je neomezená, a právní – která by měla omezená.

S tímto přístupem lze souhlasit, avšak absolutní otevření textu je nutno chápat jako iluzorní a teoretickou možnost. Ani teoretická možnost neznamená, že prakticky by takový postup dospěl k jakémukoli relevantnímu výsledku. V případě textu se Fiss domnívá, že interpretace směřující k otevření je příliš ovlivněna literaturou, a svůdností myšlenka chápání práva jako politiky. Přestože tím buduje obranu zejména proti hnutí Critical Legal Studies, které prosazuje chápání práva jako politiky, pracuje v tomto případě s ideálním, obrazem, jehož napadení není až tak komplikované. Právo může být uměním, ale nemělo by být chápáno jako politika.

Pro takové chápání otevřené interpretace tedy Fiss postuluje termín nihilismus. Dle něj se jedná o přístup, kdy „*existuje jakýkoli počet možných významů [a] interpretace spočívá ve zvolení jednoho z těchto významů, přičemž v této selekci soudce nevyhnutelně vyjadřuje své vlastní hodnoty.*“²⁷ Patrný je zde příklon jak k právnímu realismu, vnímajícímu primát do jisté míry subjektivních hodnot pro proces soudního rozhodování, tak k neohraňování možností, jak může soudce nejen interpretovat normativní ustanovení, tak rozhodnout případ. Otázkou ovšem zůstává, proč bychom po takovém pojetí nemohli vnímat právo jako politiku.

Vzhledem k tomu, že Fiss přijímá tezi absolutního otevření textu a současně směřuje k žádoucímu omezení potenciálu interpretace, sleduje množné meze interpretace. Soustředí se na disciplinační postupy, které zapřičiňují přijatelnost určitých výsledků interpretace a přiznávají jim status správnosti. Je zde patrná určitá inspirace Michelelem Foucaultem a jeho pojetí disciplinace.²⁸ Pohybujeme-li se v prostředí právní vědy, pak je zřetelné, že již v procesu právního vzdělávání jsou určité postupy přijímány, zatímco

---

²⁶ Fiss, O.M. Objectivity and Interpretation. Stanford Law Review, č. 4, 1982, str. 739 – 763.

²⁷ Fiss, O.M. Objectivity and Interpretation. Stanford Law Review, č. 4, 1982, str. 741.

²⁸ Foucault, M. Dohlížet a trestat: Kniha o zrodu vězení. Praha : Dauphin, 2000.

jiné jsou odmítány. Stejně tak, určité bariéry konstruuje samotný jazyk a způsoby jeho používání. Procesy ospravedlňování určitých postupů mohou čerpat jak z racionálního přístupu, tak ze sféry přijetí autorit. Vrátime-li se k pojetí interpretace jako vztahu mezi textem a subjektem, pak tím, co je determinováno, nebude text sám o sobě, ale subjekt, který je pomocí pravidel a vhodných postupů limitován v dosažení přijatelného výsledku. Projevuje se tím nemožnost absolutního otevření textu v praxi. Nejenže by nebyl možná jakákoli domluva, celý systém, na kterém je založena lidská společnost, by se rozplynul. Obavy z otevření textu jsou proto opravdu pouze teoretické.

Na rozdíl od Whitea, Fiss nepracuje s kontextuálním omezením textu. Dle něj je významným limitem interpretace realita.²⁹ Právní texty se musí vztahovat vůči realitě, a tím pádem tato jejich jediná možná přítomnost musí reflektovat skutečný svět – což vylučuje v případě literární interpretace. Soudce se vždy pohybuje v reálném světě a jeho interpretace má dopady do tohoto světa. Fiss předpokládá, že pokud opustí tento rámec, začne postrádat autoritu, která je s právem nezbytně spojena a jeho interpretace nebude relevantní. Otázkou v této souvislosti zůstává, zda opravdu je omezujícím prostředím realita, či skutečně komunita, v níž se soudce pohybuje. Lze totiž předpokládat, že soudce může vystavit rozhodnutí zcela nezávisle na realitě, ale jeho přijetí komunitou (soudců, právníků) zajistí autoritativnost takové interpretace. Přestože by soudce v takovém případě vystupoval jako ten, kdo realitu konstruuje, místo toho, kdo ji popisuje, je takový případ možný a Fissova orientace směrem k realitě by se ukázala jako nesprávná.

I přes subjektivní přístup bude interpretace vždy stížena pravidly společnosti, a proto do určité míry objektivní. Interpretační postupy neplynou z textu, ale naopak jsou do textu vnášeny již při (případně před) čtením.³⁰ Společnost, ve které se čtenář – adresát – pohybuje, zajistí dostatečnou objektivitu interpretace. Nelze pochybovat o tom, že by snad takováto společenská vazba interpretace k textu nebyla subjektivní. Společnost je složena z mnoha zájmů, není přísně racionální či logická a má své vášně, touhy a další subjektivní prvky. Na druhou stranu však také nemůže být subjektivní, neboť tato vlastnost je vyhrazena pouze individuu.³¹ Opět se k nám vrací hodnoty, které, jsou-li akceptovány společností a pevně v ní zakořeněny, ovlivňují výsledek interpretačního procesu. K jejich poznání nám však často nestačí pouze právní texty. Pro jejich skutečné poznání je nepochybně nezbytné vstoupit i do sféry krásné literatury. V každém případě se však ukazuje, že text nebude rozmetán ani v případě použití dekonstrukce, ani v případě přesunutí autorství na čtenáře.

---

²⁹ Fiss, O.M. Objectivity and Interpretation. Stanford Law Review, č. 4, 1982, str. 746.

³⁰ Viz Fish, S. Is There a Text in This Class? The Authority of Interpretive Communities. Cambridge : Harvard University Press, 1980, str. 13.

³¹ Fish, S. Is There a Text in This Class? The Authority of Interpretive Communities. Cambridge : Harvard University Press, 1980, str. 14.

Kreativita a uvolnění fantazie čtenáře, které nabízí dekonstrukce, se pouze přizpůsobí zvnitřněným pravidlům a výsledek bude plně korespondovat s tím, co společnost vyžaduje. V tomto zjištění se také skrývá ona kritika – cílem není narušit zažitě postupy, ale pouze je vykreslit v co nejpodrobnější podobě. Nejde tedy o to vnutit člověku svobodu za každou cenu, pouze jej upozornit na jeho společenskou podmíněnost.

Z omezování možných významů textu plyne i spojení práva a politiky (v širším smyslu). Pouze uznané důvody mohou podmínit interpretaci a být vodítkem pro nalezení relevantní právní normy, či jakéhokoli normativního obsahu. Vzhledem k systematickému uspořádání společnosti a právního systému se tak lze setkat i s odkazem na přirozené právo, spravedlnost, či dobro.³² Pojmy jako dobro a spravedlnost také podléhají interpretaci, leckdy z politických hledisek.³³ Ovšem právě ona hierarchická systematickosti vede k závěru, že obsah těchto pojmů je sjednocován podle mínění nejvyšších soudních institucí. Nedomnívám se, že by tyto subjekty byly zcela svobodné ve svém rozhodování, ale také jsou podmíněny politickou kritikou, a částečně i kritikou odborné veřejnosti. Avšak jejich činností je také naplňovat tyto pojmy obsahem – dobro je pak to, co konstatuje tento subjekt. Nikoli v obecné rovině, ale především v rovině právní, což je pro interpretaci práva dostatečné.³⁴

4. A PŘECE NENÍ PRÁVO JAKO LITERATURA

Vzhledem k takové pozici významů v právu – ve světě, který kolem nás a s naší pomocí právo vytváří – je nepochybné a jednoduše představitelné, že panuje boj o to, kdo vytvoří a zejména definuje významy. Boj o určení významu právních pojmů a významů právních sdělení obecně charakterizuje právní kulturu. Ten, kdo je opanuje, ovládá nejen právo, ale vzhledem k povaze působení práva na své okolí, také prostředí, do kterého je právo zasazeno. Proto jsou interpretace práva či právní hermeneutika, které se podílejí na naplňování norem významy a umožňují jim ovlivňovat společenskou realitu, spojeny s určitými problémy, které proti sobě staví ty, kteří s právem nakládají, a ty, kteří z toho chtějí těžit a nebo chtějí sami

---

³² Viz spor mezi iusnaturalistickou a iuspozitivistickou doktrínou. V této souvislosti lze poznamenat, že např. dle Oty Weinbergera „přirozenoprávní nauky neskýtají žádní zvláštní výhody pro právní argumentaci“. Weinberger, O. Norma a instituce. Úvod do teorie práva, Brno: Masarykova univerzita, 1995, str. 60.

³³ Např. Zamboni, M. Law and Politics. A Dilemma for Contemporary Legal Theory. Heidelberg: Spring Verlag, 2008, str. 6.

³⁴ Velmi působivě vyznívá vzájemné ovlivňování přírodovědců nebo historiků a právníků při interpretaci důkazů. Peter Burke k tomu poznamenává: Někteří historikové o sobě prohlašovali, že píšou se soudcovskou nestranností, například Gottfried Arnold ve svých Nestranných dějinách církve a kacířů (1699 – 1770).“ Burke, P. Společnost vědění. Od Guttenberga k Diderotovi. Praha: Karolinum, 2009, str. 235.

právo, či alespoň ty, kteří jim disponují, ovládat.³⁵ V tomto směru se Robert Cover silně opírá o teorii sociální konstrukce reality. Definice, které nám umožní lépe poznat okolní svět a zdůraznit v něm určité prvky, také umožní, že se s tímto světem může manipulovat pouze ve smyslu daných definic.

„Slovy zákona“ ovládáme skutečný svět a podřizujeme jej utopickým ideálům. Všimněme-si, že podstatné nejsou samotné právní texty – právní předpisy, smlouvy, rozhodnutí, ale vyprávění, která je obepínají a uvádějí do skutečného života. Tato vyprávění Cover popisuje částečně jako mýty, jejichž cílem je propojit normativní svět se světem materiálním. „Mýtus je část reality, kterou vytváříme a vybíráme si, abychom si zapamatovali a mohli znovu opakovat.“³⁶ Je to velmi blízké tomu, jak mýtus chápe Roland Barthes, pro něhož je mýtus v první řadě promluvou. Mýtus podle něj „přeměňuje dějiny na přirozenost.“³⁷ To, co po mýtické transformaci považujeme za přirozenost je tím, co si snáze zapamatujeme a co můžeme snadněji sdělovat. Okolní svět se přizpůsobuje přirozeně chápaným právním pravidlům.

A v tomto bodě je snad patrná odlišnost mezi interpretací práva a literatury. Literatura se nevěpisuje primárně do lidských těl, životů, osudů, majetků ... Právo ano. Cílem práva je zasáhnout ještě více a plně si podmanit své adresáty. Proto při jeho interpretaci musíme dle Covera dbát na to, abychom si uvědomili tyto dopady. Byť právo pro ty, kteří se jím profesionálně zabývají, pouze hra, která se jich nedotkne, měli by si být vědomi tíživých důsledků, které tato hra má pro jiné. Přestože tedy lze právo interpretovat jako literaturu, neboť právo je součástí literatury a platí zde mnoho z toho, co literární vědě, nesmíme opomenout bolest, kterou právo může přinést.

Literature:

-

- Althusser, L. *Essays on Ideology*. London: Verso, 1984.
- Badiou, A. *Theory of the Subject*. London: Continuum, 2009.
- Balkin, J.M., Levinson, S. *Intepreting law and music: Performance notes on „The banjo serenader“ and „The Lying crowd of Jews“*. *Cardozo Law Review*, 1999, roč. 20, str. 1513 - 1572.

---

³⁵ Viz Cover, R. *Foreword: Nomos and Narrative*. *Harvard Law Review*. 1983, č. 4, s. 6.

³⁶ Cover, R. *The Folktales of Justice: Tales of Jurisdiction*. *Capital University Law Review*. 1985, č. 1, s. 190.

³⁷ Barthes, R. *Mytologie*. Přeložil Josef Fulka. Praha : Dokořán, 2004, s. 128.

- Ball, M.S. The Play's the Thing: An Unscientific Reflection on Courts under the Rubric of Theater. *Stanford Law Review*, č. 1, 1975.
- Barthes, R. *Mytologie*. Praha: Dokořán, 2004.
- Berger, P.L., Luckmann, T. *Sociální konstrukce reality*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999.
- Borges, J.L. *Nesmrtelnost*. Praha: Hynek, 1999, str. 89.
- Burke, P. *Společnost vědění. Od Guttenberga k Diderotovi*. Praha: Karolinum, 2009.
- Cover, R. Foreword: Nomos and Narrative. *Harvard Law Review*, 1983, č.4.
- Cover, R. The Folktales of Justice: Tales of Jurisdiction. *Capital University Law Review*. 1985, č. 1, s. 190.
- Ecco, U. *Lector in fabula. Role čtenáře aneb Interpretační kooperace v narativních textech*. Praha: Academia, 2010.
- Fish, S. *Is There a Text in This Class? The Authority of Interpretive Communities*. Cambridge: Harvard University Press, 1980.
- Fiss, O.M. Objectivity and Interpretation. *Stanford Law Review*, č. 4, 1982, str. 739 – 763.
- Foucault, M. *Dohlížet a trestat: Kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000.
- Hesse, H. *Stepní vlk*. Praha: Argo, 2009.
- Holländer, P. *Ústavněprávní argumentace – ohlédnutí po deseti letech Ústavního soudu*. Praha: Linde, 2003.
- Levinson, S. Law as Literature. *Texas Law Review*, č. 3, 1982.
- Orwell, G. *Lear, Tolstoy, and the Fool*. http://www.george-orwell.org/Lear,_Tolstoy_and_the_Fool/0.html [staženo 21. 9. 2009].
- Posner, R.A. *Law and Literature: A misunderstood relation*. Cambridge: Harvard University Press, 1988.

- Savigny, F.C. *System of the Modern Roman Law*. Madras: J. Higginbotham, 1867.
- Schauer, F. *Defining Originalism*. *Harvard Journal of Law and Public Policy*. 1995.
- Sobek, T. *Argumenty teorie práva*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008.
- Weinberger, O. *Norma a instituce. Úvod do teorie práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.
- White, J. B. *The Legal Imagination*. London: University of Chicago Press, 1985.
- White, J.B. *Law as Language: Reading Law and Reading Literature*. *Texas Law Review*, č. 3, 1982.
- Zamboni, M. *Law and Politics. A Dilemma for Contemporary Legal Theory*. Heidelberg: Springer Verlag, 2008

Contact – email
skop@law.muni.cz